

Ryszard Kulesza

"Sparte. Géographie, mythes et histoire", Jacqueline Christien, Françoise Ruzé, Paris 2007 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 101/3, 518-519

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

* * *

Jacqueline Ch r i s t i e n, Françoise Ru z é, *Sparte. Géographie, mythes et histoire*, Armand Colin, Paris 2007, s. 432.

Książka jest wspólnym dziełem Françoise Ru z é (profesor *emeritus* z uniwersytetu Caën, rozdziały 1–13) oraz Jacqueline Ch r i s t i e n (*maître de conférences* na uniwersytecie Paris X Nanterre, rozdziały 14–19). Pierwsza jest autorką kilku, a druga kilkunastu artykułów poświęconych różnym aspektom dziejów Sparty. Rozdziały 9–13 (s. 161–274) obejmują charakterystykę ustroju społecznego i politycznego oraz historię tego państwa od okresu archaicznego do roku 370 p.n.e., natomiast w rozdziałach 14–19 (s. 275–389) pomieszczono omówienie historii Sparty po bitwie pod Leuktrami do panowania Nabisa (207–192 r. p.n.e.).

Jak stwierdzają same autorki, znaczny rozwój studiów nad Spartą od czasu publikacji w 1979 r. dzieła Paula Cartledge'a umożliwia obecnie próbę stworzenia dzieła uwzględniającego nowe ustalenia. *Rompant avec l'athéno-centrisme persistant des recherches historiques françaises les travaux de J.Ducat, d'Ed. Lévy, de N. Richer et les nôtres se sont inscrits dans ce désir de reprendre aux neuf certains aspects du fonctionnement de la société et des institutions spartaiates* (op. rec., s. 3).

Recenzowana praca jest rzeczywiście pierwszą w świecie zachodnim próbą syntezy dziejów Sparty, uwzględniającą w szerszym stopniu najnowsze badania¹. W sposób bardzo kompetentny autorki przedstawiają skomplikowaną problematykę związaną z zajęciem Lakonii przez Dorów, podwójną tradycję mityczną dotyczącą Heraklidów i Dorów, integrację Amyklai, sprawę Miniów, stosunki wewnętrzne wśród przybyszów i wiele innych kwestii (rozdz. 1, s. 9–30). Sporo miejsca poświęcają genezie i statusowi periojków, podkreślając rolę królów lacedemońskich jako elementu łączącego ich z państwem spartańskim. Analizując status i kondycję ekonomiczną miast, autorki słusznie podkreślają zróżnicowane źródła utrzymania i znaczenie rolnictwa, odchodząc *de facto* od tradycyjnej wizji wspólnot periojków jako rzemieślniczego zaplecza państwa spartańskiego. Wykład trudno uznać za wyczerpujący, co jest o tyle zrozumiałe, że w przypadku periojków ciągle znajdujemy się na początku badań.

Ogromnie interesujące są rozważania na temat skutków podboju Messenii (rozdz. 2, s. 31–48). Autorki są zwolenniczkami tezy, że proces „helotyacji” Messenii nie został zakończony przed rewoltą lat sześćdziesiątych V w. (s. 42). Samo przedstawienie statusu helotów znajduje się w rozdz. 8 („Maîtres et dependants”, s. 141–160).

Analizę ustroju politycznego znajdziemy głównie w rozdziale trzecim (s. 49–75), zatytułowanym „Likurg i *eunomia* spartańska do wojen perskich”. Ocenie poddano tu tradycję dotyczącą Likurga, zastanawiając się nad tym, na ile był on postacią historyczną, a na ile legendarną. Autorki rozsądnie stwierdzają, że nie ma żadnych podstaw do datowania życia prawodawcy z jakąkolwiek precyzją (s. 50). Podkreślają „stereotypo-

¹ R. Kuleśza, *Sparta. A Bibliography*, CD–Rom, Warsaw 2008.

wość” wizerunku postaci oraz fakt, że reformy mu przypisywane nie mogły nastąpić w jednym czasie, na dodatek tak wcześnie. Przypominają, że wynajdowanie takich „mitycznych” osobistości ukazuje praktykę znaną ze starożytności (s. 50–51). Dalej omawiają tekst „Wielkiej Rhetry” oraz początki diarchii, uprawnienia królów i eforów. W paragrafie „Eforowie i królowie” (s. 72 nn.) jest mowa o *asteroskopia* (której historyczność wydaje się co najmniej podejrzana), a nie ma ani słowa o wymianie przysięg między królami a eforami.

Nowsze badania przyniosły zasadniczą rewizję wizerunku stosunków społeczno-gospodarczych w Sparcie. W szczególności zakwestionowano dogmat o istnieniu równych, niepodzielnych i przekazywanych z ojca na najstarszego syna działów ziemi (*kleroi*), na których pracowała ludność zależna zwana helotami, stanowiąca własność wspólnoty obywatelskiej. Autorki omawianej pracy przedstawiają charakterystykę społeczeństwa i ekonomii spartańskiej zgodną z najnowszymi ustaleniami, uznając słusznie system równych i niepodzielnych *kleroi* za element mitu spartańskiego (rozdz. 4, „Arystokracja i społeczna *eunomia*”, s. 76–98). W świetle nowej wizji spartańskiego systemu dziedziczenia ukazano problem *oligantropia*, praw majątkowych kobiet, strategii małżeńskich i koncentracji majątków oraz rozmaitych nadzwyczajnych środków związanych z funkcjonowaniem rodziny. Ważną część rozważań stanowi opis *syssitii* jako środka służącego przywróceniu równości w ramach wspólnoty.

Osobny, piąty rozdział (s. 99–113) autorki poświęciły miejscu kobiet w społeczeństwie spartańskim: ich roli w społeczeństwie, formacji dziewcząt, aktywności sportowej, praktykom inicjacyjnym, małżeństwu i rodzinie.

Opisując wychowanie spartańskie (rozdz. 6, s. 114–129) autorki używają wprawdzie terminu *agoge*, ale zdają sobie sprawę z tego, że to anachronizm językowy zważywszy, że w nakreślonej przez Plutarcha postaci spartańska *paideia* stanowi wynalazek z III w. p.n.e. Syntetyczne przedstawienie klasycznego wychowania spartańskiego opierają na pracach Nikosa Birgaliasa i Nigela Kennela.

Większość ważnych zagadnień w omawianej pracy się pojawia, ale jej lektura pozostawia uczucie pewnego niedosytu. Wiele spraw zostało ukazanych pobieżnie lub bardzo pobieżnie (np. inspekcja niemowląt). Nie sędzę, aby należycie ukazano problematykę spartańskiej rodziny. Spartański styl życia nie został z pewnością w pełni ukazany. Wojska właściwie w ogóle nie ma, co zadziwiające w przypadku pracy o Sparcie.

Oczywistą zaletą pracy jest wykorzystanie najnowszej literatury. Z drugiej strony zaskakuje pominięcie sporej liczby ważnych pozycji np. Moniki Lavrenčič, Andreasa Luthera, Mischy Meiera, a nawet Felixa Bourriota, czy Georgesa Devereux. Autorki powołują się głównie na prace nowsze i najnowsze, jednak przede wszystkim francuskie i angielskie, w znacznie mniejszym stopniu niemieckie (te mocno selektywnie np. odnotowują jedynie publikacje Detlefa Lotzego o *mothakes*, ale już nie *Metaxy eleutheron kai doulon* lub o Lizandrze) i włoskie, a poza tym żadne inne. W tym sensie to publikacja tradycyjna, ale nie tak europejska jak np. prace Andreasa Luthera.

Ryszard Kulesza
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny